

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον ΑθηνώνΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Με κατάπληξη πληροφορηθήκαμε την πρόταση, που υπογράφεται από 56 πανεπιστημιακούς δασκάλους, σχετικά με την κατάργηση της διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο. Η έκπληξή μας έγινε μεγαλύτερη από το γεγονός ότι το εν λόγω κείμενο υπογράφεται από συναδέλφους η συντριπτική πλειονότητα των οποίων δεν έχει σχέση με την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Φιλολογία ή με την αρχαιογνωσία εν γένει, ενώ αρκετοί από αυτούς υπηρετούν σε πανεπιστημιακά τμήματα άσχετα με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση γενικότερα. Το αποτέλεσμα είναι ότι η επίμαχη πρόταση υπεραπλουστεύει κατά τρόπο ανεπίτρεπτο ζητήματα σύνθετα και χαρακτηρίζεται συνολικά από μεγάλη προχειρότητα. Πληροφορούμενοι, ωστόσο, ότι το θέμα έχει αρχίσει να αποτελεί σημείο προβληματισμού των υπευθύνων για τον Εθνικό Διάλογο για την Παιδεία θεωρούμε ότι αποτελεί υποχρέωσή μας ως μελών του Τομέα Κλασικής Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών να δηλώσουμε τα εξής σχετικά με την αναγκαιότητα διατήρησης και περαιτέρω ενίσχυσης του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών στο ωρολόγιο πρόγραμμα του Γυμνασίου:

Η Αρχαία Ελληνική Γλώσσα είναι μαζί με τη Λατινική οι δύο κατ' εξοχήν παγκόσμιες γλώσσες της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα, στις οποίες συγγράφηκαν πάμπολλα από τα σημαντικότερα αριστουργήματα της παγκόσμιας σκέψης όλων των εποχών και σχεδόν το σύνολο των πνευματικών δημιουργημάτων που έθεσαν τις βάσεις για τη δημιουργία του σημερινού δυτικού πολιτισμού. Η Αρχαία Ελληνική υπήρξε για χιλιετίες οικουμενική γλώσσα και κατείχε στον αρχαίο και μεσαιωνικό κόσμο θέση ανάλογη με αυτήν που κατέχουν σήμερα η Αγγλική και η Γαλλική. Ενδεικτικός είναι ο τεράστιος αριθμός ελληνικών λέξεων που υπάρχουν σε όλες τις σημερινές γλώσσες των χωρών της Δύσης και της Ανατολής. Οι Έλληνες μαθητές έχουν τη σπάνια ευκαιρία να μελετήσουν έξοχα δημιουργήματα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς από το πρωτότυπο καταβάλλοντας ένα μικρό μόνο τμήμα του μόχθου που καταβάλλουν οι μαθητές των υπόλοιπων χωρών Δύσης και Ανατολής, αφού τα κείμενα είναι γραμμένα σε μια πρωιμότερη μορφή της ίδιας της μητρικής τους γλώσσας. Το όφελος από τη μικρή αυτή επένδυση χρόνου και κόπου είναι τεράστιο: αυτοδύναμη δυνατότητα αδιαμεσολάβητης προσέγγισης μεγάλου τμήματος των σπουδαιότερων γραπτών μνημείων της ανθρωπότητας.

Συνάμα, η αυτόνομη αυτή δυνατότητα προσέγγισης δεν αφορά στα κείμενα κάποιας ξένης γλώσσας, αλλά στα κείμενα της γλώσσας των μαθητών και της πολιτισμικής παράδοσης στην οποία ανήκουν και οι ίδιοι. Σε αυτά δεν ανήκουν μόνο τα κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας, ο Όμηρος, ο Πλάτωνας, ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης, ο Αριστοφάνης, ο Θουκυδίδης, ο Αριστοτέλης. Ανήκουν, επίσης, τα Ευαγγέλια και όλα τα κείμενα της πρώιμης και ύστερης χριστιανικής γραμματείας, καθώς επίσης και όλα τα λόγια και δημώδη κείμενα της βυζαντινής περιόδου, δίχως τα οποία ο μαθητής και μετέπειτα πολίτης δεν θα μπορούσε ποτέ να κατανοήσει την αδιάκοπη πολιτισμική συνέχεια μέσα από την οποία οδηγηθήκαμε από την Αρχαιότητα στον Νέο Ελληνισμό. Ακόμη και η κατανόηση πάμπολλων σημαντικών μνημείων

της νεοελληνικής διανόησης (και δεν αναφερόμαστε εδώ μόνο στον Παπαδιαμάντη ή στον Ροΐδη, αλλά και στις διακειμενικές αναφορές της ποίησης και της πεζογραφίας σε παλαιότερα κείμενα στο πρωτότυπο) καθίσταται προβληματική χωρίς τη γνώση των παλαιότερων μορφών της γλώσσας μας.

Η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, αξιοποιώντας διάφορα διδακτικά αντικείμενα, στοχεύει μεταξύ άλλων στο να καλλιεργήσει στον μαθητή κριτική ικανότητα, πειθαρχία στη σκέψη και τον λόγο, μνημονική ικανότητα επιστρατευμένη στις ανάγκες της δημιουργικής σκέψης, παρατηρητικότητα κτλ. Τα Αρχαία Ελληνικά είναι ένα εργαλείο δοκιμασμένο στην πορεία του χρόνου για την αποτελεσματικότητά του στους τομείς αυτούς. Επίσης, συμβάλλει στο να κατακτήσει ο μαθητής τον τρόπο με τον οποίο θα ανάγεται υπομονετικά από το γνωστό στο άγνωστο, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο κατακτά τη νέα γνώση.

Για την εκμάθηση της Νέας Ελληνικής η μελέτη της Αρχαίας Ελληνικής δεν αποτελεί εμπόδιο, όπως με περισσή προχειρότητα και κατά τρόπο αντιεπιστημονικό αποφαίνονται οι συντάκτες της επίμαχης πρότασης. Αντιθέτως, η καλή γνώση της Αρχαίας Ελληνικής είναι σημαντικότερη, μεταξύ άλλων διότι η Νέα Ελληνική αφενός διατηρεί την ιστορική ορθογραφία των λέξεων, για την οποία η ετυμολογία είναι απαραίτητη, αφετέρου διότι περιέχει χιλιάδες λέξεις, φράσεις και εν γένει γλωσσικό υλικό που προέρχεται κατ' ευθείαν από τις δεξαμενές της Αρχαίας και Μεσαιωνικής Ελληνικής. Ζητούμενο κατά τη σωστή εκμάθηση της Νέας Ελληνικής πρέπει να είναι και η κατανόηση των πλευρών της που άπτονται της ιστορικής της διαχρονίας, πράγμα που επιτυγχάνεται μόνο με τη στέρεα γνώση των προγενέστερων μορφών της ομιλούμενης σήμερα γλώσσας. Δεν διαφωνούμε ότι οι ώρες διδασκαλίας των Νέων Ελληνικών είναι λίγες και πρέπει να αυξηθούν. Θα ήταν όμως ολέθριο σφάλμα να ληφθούν από το κατ' εξοχήν μάθημα που λειτουργεί, μεταξύ άλλων, ευεργετικά και για την ίδια τη σωστή εκμάθηση της Νέας Ελληνικής.

Διαπιστώσεις όπως ότι τα Αρχαία Ελληνικά αντιμετωπίζονται με αντιπάθεια από τους μαθητές ή ότι υπάρχουν απόφοιτοι Λυκείου που δεν γνωρίζουν τέλεια τα Αρχαία Ελληνικά μπορούν να αποτελέσουν επιχειρήματα μόνο για τη βελτίωση των μεθόδων διδασκαλίας τους και όχι για τη μείωση ή την κατάργησή τους. Η παραπάνω λογική των υπέρμαχων της κατάργησης της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο θα οδηγούσε μεταξύ άλλων σε παράλογα συμπεράσματα όπως, π.χ., ότι δεν χρειάζεται η διδασκαλία των Μαθηματικών ή και των Νέων Ελληνικών, αφού υπάρχουν πάμπολλοι απόφοιτοι Λυκείου που δεν γνωρίζουν ικανοποιητικώς αριθμητικές και μαθηματικές πράξεις ή δεν χειρίζονται ορθώς τη μητρική τους Νέα Ελληνική, μολονότι διδάσκονται Αριθμητική/Μαθηματικά και Νέα Ελληνικά όχι μόνο από την πρώτη τάξη του Γυμνασίου, αλλά από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Τα κενά των αποφοίτων του Λυκείου στη χρήση των Μαθηματικών και της Νέας Ελληνικής δεν πρέπει να μας οδηγούν στην πρόταση κατάργησης των αντιστοίχων μαθημάτων από το ωρολόγιο πρόγραμμα του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου, αλλά σε γενικότερο προβληματισμό και προτάσεις βελτίωσης της διδασκαλίας τους. Το ίδιο ισχύει αυτονοήτως και για τα Αρχαία Ελληνικά που κατέχουν ούτως ή άλλως πολύ μικρότερο ποσοστό στο συνολικό πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Δυνατότητα εκμάθησης της Αρχαίας Ελληνικής προσφέρεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση σχεδόν όλων των ευρωπαϊκών χωρών, ενώ την ίδια στιγμή παρατηρείται έξαρση στην κίνηση για την επαναφορά της μαζικής διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής στη Μέση Εκπαίδευση σημαντικών κρατών του πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως της Γερμανίας και της Γαλλίας. Ενδεικτικά, διοργανώνεται αυτή τη στιγμή (με γερμανική πρωτοβουλία) πανευρωπαϊκό συνέδριο για το 2017 με θέμα την ανάγκη προστασίας γλωσσών που υπήρξαν φορείς σημαντικού πολιτισμού όπως είναι τα Αρχαία Ελληνικά. Θα ήταν θλιβερό, εάν η ίδια η Ελλάδα σε αυτό ακριβώς το χρονικό σημείο καταργούσε τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο.

Η δυνατότητα κατανόησης στοιχείων της Αρχαίας Ελληνικής από το πρωτότυπο είναι ταυτόχρονα απαραίτητη για το σύνολο σχεδόν των σύγχρονων επιστημών. Πώς θα μπορούσε να κινηθεί κανείς σε χώρους όπως αυτούς της Φιλοσοφίας, της Ψυχολογίας, της Ιστορίας, της Αρχαιολογίας, της Θεολογίας, της Νομικής, της Ιατρικής, των Μαθηματικών, της Φυσικής, της Χημείας, της Βιολογίας και τόσων άλλων επιστημονικών κλάδων χωρίς τη δυνατότητα προσέγγισης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας;

Σε σχέση με το πότε πρέπει να ξεκινά η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών έχουμε να παρατηρήσουμε το εξής: η παιδαγωγική πράξη έχει δείξει ότι είναι προσηγορότερο να ξεκινά η γλωσσική διδασκαλία (κάθε γλώσσας) σε μικρή σχετικά ηλικία. Τούτο το γνωρίζουν όλοι όσοι έχουν προσπαθήσει να μάθουν κάποια γλώσσα σε προχωρημένη ηλικία. Αν δεχθούμε ότι η Αρχαία Ελληνική πρέπει να διδάσκεται, πράγμα που πιστεύουμε ακράδαντα, τότε είναι παιδαγωγικώς προσηγορότερο προς διευκόλυνση των μαθητών η διδασκαλία αυτή να ξεκινά στην ηλικία των δώδεκα και όχι των δεκαπέντε ετών. Όσο για την πρόταση να υπάρχει απλώς η δυνατότητα επιλογής της εκμάθησης των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο μόνο στην Τρίτη Γυμνασίου, αυτό είναι παντελώς αδύνατο να εφαρμοστεί, καθώς θα οδηγούσε στην ανάγκη δημιουργίας παράλληλων τάξεων στο Λύκειο, για αρχάριους και προχωρημένους.

Ακόμη, επιθυμούμε να τονίσουμε ότι θεωρούμε απαράδεκτο να διδάσκονται μόνο για ένα έτος στο Λύκειο τα Λατινικά. Πιστεύουμε ότι πρέπει να επανέλθει άμεσα η διδασκαλία τους τουλάχιστον για δύο χρόνια στο Λύκειο. Τα Λατινικά αποτελούν τον έτερο πυλώνα του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού και τη γέφυρα με την οποία ο Ελληνισμός μπορεί να κατανοήσει τις λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να συνδεθεί και να συνεργαστεί με αυτές. Ας μην ξεχνούμε ότι και μετά τον Μεσαίωνα, από την Αναγέννηση έως τις μέρες μας, τα Λατινικά αποτέλεσαν και αποτελούν την κατ' εξοχήν γλώσσα της επιστήμης για τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη. Μάλιστα, σε πολλές χώρες της Δυτικής και της Ανατολικής Ευρώπης (π.χ. Γερμανία και Τσεχοσλοβακία) η Λατινική υπήρξε ως και τη δεκαετία του 1980 η μοναδική εναλλακτική γλώσσα συγγραφής διδακτορικών διατριβών.

Τέλος, με την ευκαιρία αυτή θα θέλαμε να αναφερθούμε σε έναν γενικότερο ισχυρισμό που θεωρεί την αρχαία ελληνική «νεκρή» γλώσσα και χρησιμοποιείται συχνά από τους υποστηρικτές της κατάργησης της διδασκαλίας της. Η αρχαία ελληνική δεν θεωρείται «νεκρή» γλώσσα με βάση επιστημονικά κριτήρια. Μία γλώσσα θεωρείται νεκρή όταν συντρέχουν δύο απαραίτητως προϋποθέσεις: (α) δεν έχει φυσικούς ομιλητές και (β) δεν έχει αφήσει πίσω της (μέσω της εξέλιξής της) γλωσσικούς απογόνους. Με την έννοια αυτή, οι ειδικοί δεν θεωρούν ότι η αρχαία ελληνική έχει «πεθάνει», εφόσον υπάρχουν Νεοέλληνες που έχουν ως μητρική τους γλώσσα τη σύγχρονη μορφή της ελληνικής! Πέρα από το ζήτημα του ορισμού, όμως, που εν προκειμένω δεν είναι και το πλέον ουσιαστικό, ο καθένας αντιλαμβάνεται ότι μια γλώσσα της οποίας η πλούσια γραμματειακή παραγωγή γεμίζει τις βιβλιοθήκες, πανεπιστημιακές και μη, όλου του κόσμου και η οποία επηρέασε και επηρεάζει, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο, την πορεία του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πολιτισμού, εκ των πραγμάτων δεν είναι νεκρή. Ιδιαίτερα μάλιστα για μας, τους Νεοέλληνες, η αρχαία ελληνική εξακολουθεί να αποτελεί μέρος της ζωής μας, όχι μόνο γιατί η σημερινή μας γλώσσα δεν είναι τίποτε άλλο παρά η εξέλιξη εκείνης, αλλά και γιατί η ίδια η αρχαία μορφή της γλώσσας μας είτε είναι παρούσα αυτούσια δίπλα μας (βλ. π.χ. επιγραφές σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία) είτε ενσωματώνεται ανά πάσα στιγμή στον φυσικό νεοελληνικό μας λόγο με απόλυτα ομαλό τρόπο. Αυτή η τελευταία απόδειξη της ζωντάνιας της είναι ταυτόχρονα και ένα προνόμιο που η αρχαία γλώσσα προσφέρει μόνο σε μας, τους φυσικούς συνεχιστές της, και προφανώς οφείλουμε να το αξιοποιήσουμε.

Αθήνα, 31/05/2016

Τα μέλη του Τομέα Κλασικής Φιλολογίας
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών